

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/1>

LAW AND ECONOMICS В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ПАРАДИГМА ТА КОНЦЕПТУАЛЬНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ

LAW AND ECONOMICS IN THE UKRAINIAN CONTEXT: INTERDISCIPLINARY PARADIGM AND CONCEPTUAL UNCERTAINTY

Богдан О.В., к.ю.н.,
доцента кафедри теорії та історії права та держави
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджено розуміння підходу *Law and Economics* (право і економіка) в українській юридичній науці крізь призму термінологічної багатозначності. Аналізуються причини, що зумовили появу *Law and Economics* у XX столітті як реакцію на відірваність юридичного знання від економічних реалій. Підкреслюється міждисциплінарна природа цього підходу, що об'єднує використання інструментів як економіки, так і права. Приділено увагу становленню та розумінню напрямку *Law and Economics* в Україні, яке відбувається з певним запізненням через історичне домінування марксистсько-ленінської методології та планової економіки. У публікації висвітлюється проблема множинності термінів, відсутності сталих відповідників українською мовою, що використовуються в науковому дискурсі, зокрема «економіка права», «економічний аналіз права», «право і економіка», «юрекономіка». У статті концептуально розмежуються терміни, що використовуються в українській науці. Їх аналіз свідчить про відсутність випадкової синонімії, а власне про різні епістемологічні основи позицій науковців.

Проведено аналіз зарубіжних інтерпретацій, зокрема позицій Р. Познера, Г. Калабрезі, Р. Коуза, Г. Де Геста, Г. Керкмеєстера, Ц. Вельяновські, які пропонують як тотожне, так і розмежоване розуміння термінів *Law and Economics* та *Economic Analysis of Law*. В основі цих позицій використовується різна методологія. Але на сьогодні вітчизняна наука лише починає освоювати здобутки західної дослідницької традиції у сфері *Law and Economics*.

У статті обґрунтовано необхідність термінологічної уніфікації як передумови ефективного розвитку української правової науки в контексті євроінтеграції, трансформації права та формування нової правової політики у сфері економіки. Зазначено про необхідність пошуку адекватного українського еквіваленту для назви цього напрямку, й узгодженні категоріального апарату з відповідними методологічними основами. Наголошується на важливості категоріального узгодження з термінологією, яка використовується у зарубіжних дослідженнях, задля забезпечення академічної комунікації та інтеграції у глобальну дослідницьку спільноту.

Ключові слова: право і економіка, економічний аналіз права, економіка права, юрекономіка, міждисциплінарний підхід, термінологічна уніфікація.

This article examines the interpretation of the Law and Economics approach in Ukrainian legal scholarship through the lens of terminological ambiguity. It analyzes the reasons behind the emergence of Law and Economics in the 20th century as a response to the disconnection of legal knowledge from economic realities. Emphasis is placed on the interdisciplinary nature of this approach, which combines tools and concepts from both economics and law. Particular attention is paid to the development and reception of Law and Economics in Ukraine, which has proceeded with some delay due to the historical dominance of Marxist-Leninist methodology and a centrally planned economy. The article highlights the problem of multiple terms and the absence of stable equivalents in the Ukrainian language currently used in academic discourse, such as "economics of law," "economic analysis of law," "law and economics," and "jueconomics." These terms are conceptually differentiated in the article, and the analysis shows that they do not constitute random synonyms, but rather reflect distinct epistemological foundations and methodological positions held by scholars. The study also presents a comparative analysis of international interpretations, including the views of R. Posner, G. Calabresi, R. Coase, G. De Geest, G. Kerkmeester, and C. Veljanovski, who offer both synonymous and differentiated understandings of the terms Law and Economics and Economic Analysis of Law. These perspectives rely on diverse methodological frameworks. At present, Ukrainian legal science is only beginning to explore the insights developed within Western academic traditions. The article argues for the need to unify terminology as a prerequisite for the effective development of Ukrainian legal science in the context of European integration, legal transformation, and the formation of new legal policies in the economic sphere. The search for an appropriate Ukrainian equivalent for the name of this approach, as well as the alignment of its conceptual framework with relevant methodological foundations, is emphasized. Terminological harmonization with international academic discourse is considered essential for ensuring effective scholarly communication and integration into the global research community.

Key words: Law and Economics, Economic Analysis of Law, Economics of Law, Jueconomics, interdisciplinary approach, terminological unification.

Вступ. Юридична наука на початку XX століття зіткнулася з глибинною методологічною кризою, зумовленою її відстороненням від економічних реалій. Право все частіше трактувалося як автономна нормативна система, що функціонує незалежно від суспільних інтересів, економічних процесів та механізмів розподілу ресурсів. Такий підхід був характерним як для правових шкіл позитивізму, так і для практики правозастосування, яка орієнтувалася на формальну логіку, а не на матеріальні наслідки правового регулювання. Цю відірваність загострювало поширення доктрини «державнічного сторожа», що зводила роль держави до охорони формального правопорядку без активного втручання в економіку.

У відповідь на цей теоретичний вакуум сформувався новий напрям – Law and Economics, або «право і економіка», що з самого початку мав міждисциплінарну природу. Його виникнення засвідчило необхідність оновлення юридичної методології шляхом інтеграції економічного підходу до аналізу правових норм та соціальних інститутів. У межах цієї парадигми право розглядається як інструмент впорядкування соціально-економічних відносин, а ефективність – як потенційний критерій оцінювання правового регулювання. З часом ця наукова течія набула розвитку як у США (через роботи Р. Познера, Г. Беккера, Г. Калабрезі), так і в Європі (через

неоінституціональний підхід, теорію публічного вибору, еволюційний аналіз права).

У ході розвитку Law and Economics використовувались різні терміни: *Law and Economics*, *Economic Analysis of Law*, *Economic of Law*, що вказує на наявність розмаїття концепцій і шкіл. Поступово ці підходи стали проникати в інші національні академічні традиції, у тому числі в українське правознавство. Водночас слід враховувати, що українська юридична наука формувалася в контексті марксистсько-ленінської ідеології, планово-централізованої економіки та директивної ролі держави. Це обумовило розвиток особливої прикладної економічної методології у праві, а також відсутність інституціоналізованого підходу до економічного аналізу норм.

Останнє десятиліття характеризується посиленням інтересу до міждисциплінарного підходу Law and Economics у правовій науці України. Він пропонує не лише інструмент аналізу, але й цілісну дослідницьку програму, яка потребує адаптації до умов українського правового дискурсу. Станом на сьогодні вітчизняна наука лише починає освоювати здобутки західної дослідницької традиції у сфері Law and Economics.

У публікаціях українських вчених розглядається питання змісту та перспективи розвитку досліджень у сфері економіки та права (О. Воловик, О. Гаврилюк, О. Гриценко, Н. Оніщенко, О. Скакун, В. Штуца), у інших розглядається можливість використання економічних інструментів в окремих галузях права, зокрема господарського (О. Воловик, В. Джунь, Н. Пацурія), конституційного права (М. Савчин), податкового права (М. Жернаков), освітнього права (І. Тимошенко). Важливим вкладом у вивчення цих питань є переклад українською праці Річарда Познера «Економічний аналіз права» [1].

Однак цей процес ускладнюється як концептуальною новизною матеріалу, так і певними труднощами перекладу, зумовленими розбіжностями у термінології та відсутністю сталих відповідників українською мовою. В українській науковій літературі в сфері права використовуються терміни «економічний аналіз права», «право і економіка», «економіка права», «юрекономіка», кожен з яких відображає різні епістемологічні та методологічні підходи [2, с.161; 3, с.88]. Відсутність термінологічної єдності перешкоджає узгодженості дослідницьких підходів, ускладнює міждисциплінарну співпрацю та створює ризики для інтерпретації результатів. Така ситуація не лише впливає на внутрішньо-науковий діалог, але й перешкоджає ефективній міжнародній комунікації.

Актуальність проблеми загострюється на тлі інтеграційних процесів, у тому числі зобов'язань України щодо гармонізації термінології в контексті вступу до європейського правового простору, а також на фоні доктринальної та законодавчої трансформації, зокрема спричиненої скасуванням Господарського кодексу України. Формування відповідної правової політики у сфері економіки та права вимагає чіткого понятійного апарату, а розширення наукової та прикладної співпраці з міжнародною спільнотою потребує уніфікації базових категорій. У таких умовах міждисциплінарний підхід Law and Economics може виступити як важливий методологічний інструмент, що збагатить юридичну науку, за умови його концептуального осмислення і адаптації до українського контексту.

Метою цієї статті є з'ясування термінологічних варіацій і концептуального навантаження понять, що позначають економічний підхід до права в українській науці, аналіз їх методологічного підґрунтя та зарубіжних аналогів, а також формулювання пропозицій щодо уніфікації понятійного апарату у вітчизняній теорії права.

Основні результати. Зростання уваги до підходу Law and Economics в українській науці права не є випадковим. По-перше, правова система України перебуває у стані постійної трансформації – під тиском євроінтеграційних

процесів, запиту на ефективність регулювання та кризової економіки. У таких умовах виникає потреба в нових інструментах оцінювання результативності правових норм і реалізації державної політики. По-друге, загальна тенденція міждисциплінарності у суспільних науках сприяє рецепції економічних моделей у правовій науці, що добре узгоджується з неоінституціональними уявленнями про право як механізм координації соціальних взаємодій [4, с. 6].

Саме міждисциплінарність економічного підходу до права загострює проблему термінологічної невизначеності. Деякі дослідники, зокрема О. Гриценко, вживають термін «економіка права» у значенні самостійної аналітичної парадигми, що замінює традиційну юридичну теорію [5, с. 162]. О. Скакун ототожнює «економіку права» з «економічною теорією права» і трактує її як навчальну дисципліну на стику економіки й юриспруденції [6, с. 6]. В. Джунь вважає, що економічна теорія права повинна бути методологічним інструментом для аналізу, зокрема, господарського права та його ефектів для економіки [2, с. 161].

Як зазначає В. Штуца, «економічний аналіз права» спрямований на оцінювання правової політики, судочинства та нормативно-правової бази за допомогою понять ефективності, компромісу між цілями та індивідуальної поведінки [7, с. 60–61].

Термін «право і економіка» у працях О. Воловик розглядається як міждисциплінарне позначення співпраці двох автономних сфер знання [8]. Вона допускає синонімічність із поняттям «економічний аналіз права», однак вважає останнє суто методологічним інструментом.

М. Савчин підкреслює, що економічний аналіз права передбачає оцінку правових норм з точки зору ефективності, суспільного добробуту та оптимального розподілення ресурсів. При цьому він визнає різницю між позитивним і нормативним рівнями аналізу: перший вивчає фактичні наслідки, другий – формує рекомендації щодо змін у правовому регулюванні [9]. Окремої уваги заслуговує концепція «юрекономіки», сформульована у працях В. Мамутова, Н. Пацурії, С. Гаврилюк. Її ключова ідея полягає в гармонізації правового й економічного підходів до регулювання господарських процесів, при цьому підкреслюється необхідність врахування як приватних, так і публічних інтересів [3, с. 88; 10].

В українському науковому дискурсі спостерігаємо одночасне використання понять «економіка права», «економічний аналіз права», «право і економіка» та «юрекономіка», що не є наслідком випадкової синонімії, а відображає різні теоретичні позиції науковців та епістемологічні основи.

У західній традиції здебільшого поняття *Law and Economics* та *Economic Analysis of Law* вживаються як взаємозамінні [11, с. 1697; 12, с. 160]. Автор поняття *Economic Analysis of Law* Р. Познер вважає, що воно позначає саме метод дослідження, що базується на припущеннях про раціональність індивідів, аналіз вигод і витрат, максимізацію корисності [1, с. 30]. Проте деякі дослідники, насамперед Р. Коуз, Г. Калабрезі, Г. Де Гест, пропонують їх розмежовувати. Р. Коуз, зокрема, стверджував, що *Law and Economics* – це аналіз економічної системи в контексті правового середовища, тоді як *Economic Analysis of Law* – це аналіз самої правової системи з використанням економічних інструментів [13, с. 103].

Подібну думку висловлює Г. Калабрезі, підкреслюючи, що роль *Economic Analysis of Law* критикувати та змінювати право зсередини, тоді як *Law and Economics* покликане оновлювати саму економічну теорію через взаємодію з юридичним матеріалом [14]. У цьому сенсі право стає не лише об'єктом, а й інструментом формування нових економічних уявлень. Таким чином, *Law and Economics* постає як двосторонній підхід, що дозволяє не лише застосовувати економіку до права, а й коригувати економічну парадигму завдяки правовим інструментам.

Особливої уваги заслуговує думка Г. Де Геста, який розглядає *Law and Economics* як широку міждисциплінарну програму, що поєднує як позитивний, так і нормативний рівні аналізу, тоді як *Economic Analysis of Law* залишається інструментом, що застосовується в межах переважно позитивної парадигми [15]. Аналогічну позицію займає Г. Керкмеєстер, наголошуючи, що *Law and Economics* охоплює не лише економічні методи, а й інституційний аналіз, філософію права, теорію норм, а отже, має ширший дослідницький потенціал [16].

У новітній інтерпретації взаємодії права та економіки Ц. Вельяновскі поділяє *Law and Economics* на «стару» і «нову» версії: перша зосереджується на класичних галузях економіко-правового аналізу (корпоративне, податкове, антимонопольне право), друга – охоплює весь правовий простір, включно з публічним правом і правами людини, та аналізує право як частину економіки соціального вибору [17].

Проблемність використання іншомовних назв напрямів юридичних досліджень в межах *Law and Economics* проявляється у двох тісно пов'язаних вимірах – термінологічному та концептуально-методологічному. Тому перед науковцями стоїть завдання знайти адекватний український еквівалент для назви нового напрямку, й узгодити категоріальний апарат з відповідними методологічними основами, з метою успішної інтеграції в національний правовий контекст.

Висновки. Проведений аналіз свідчить про концептуальну багатшаровість підходу *Law and Economics*, яка виявляється через термінологічну варіативність, внутрішню диференціацію традицій та неоднозначність у використанні понять. В українському контексті існують чотири основні напрями інтерпретації: «економіка права», «економічний аналіз права», «право і економіка» та «юрекономіка». Кожен із них несе окреме епістемологічне

навантаження та відображає відмінні підходи до співвідношення між економікою та правом.

Зарубіжний досвід показує, що хоча поняття *Law and Economics* і *Economic Analysis of Law* часто використовуються як синоніми, дослідники все частіше вказують на доцільність їх розмежування. *Law and Economics* має ширший міждисциплінарний потенціал, що охоплює інституційний, філософський та еволюційний рівні аналізу, тоді як економічний аналіз права – це передусім інструмент оцінювання ефективності правових норм.

У цьому контексті можна запропонувати розмежування понять, що використовуються для позначення економічного підходу до права: «економіка права» – як теоретична парадигма, орієнтована на створення цілісної наукової концепції права в координатах економічного знання; «економічний аналіз права» – як аналітичний інструмент оцінювання ефективності правового регулювання; «право і економіка» – як міждисциплінарний підхід, у межах якого зберігається автономність кожної з дисциплін; «юрекономіка» – як потенційна українська адаптація підходу *Law and Economics*, що враховує контекст правової системи та наукової мови. Разом з тим є необхідність у термінологічному зближенні українського правознавства з міжнародною *Law and Economics* термінологією через звуження категоріального апарату з урахуванням ustalених англійських і європейських джерел. Такий підхід підвищить якість академічної комунікації, забезпечить прозорість і узгодженість правових досліджень. Це в свою чергу вплине на застосування *Law and Economics* як евристичного ресурсу для використання адаптованого до українських реалій інструментарію цього міждисциплінарного підходу. Таким чином, зміцнення методологічної основи *Law and Economics* в українському правознавстві можливе лише за умови глибокої термінологічної рефлексії, концептуального розмежування понять і активного діалогу з глобальною науковою спільнотою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Познер Р.А. Економічний аналіз права / пер.з англ. Савченко С. Харків., Акта, 2003. 862 с.
2. Джунь В.В. Методологічні питання дослідження господарського права/*Вісник Академії правових наук України*. 2010. №1(60). С. 154-155.
3. Пацурія Н. Б. Науковий спадок В. К. Макутова в новітніх парадигмах господарсько-правового знання: юридична економіка (економічний аналіз права). Перші наукові читання пам'яті академіка В. К. Макутова: матеріали круглого столу (м. Київ, 8 лют. 2019 р.). Київ: Інститут економікоправових досліджень, 2019. С. 81-90.
4. Becker G. The Economic Approach to Human Behavior. Chicago: University of Chicago Press, 1976.
5. Гриценко О.А. Економічна теорія права: проблеми становлення. / *Право України*. 2010. № 5. С. 155-164.
6. Скакун О.Ф. Паритет права та економіки: міждисциплінарний підхід. / *Юридичний вісник*, 2013. № 3. С. 6-17.
7. Штуца В. М. Концепція економічного підходу до права / *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 56. С. 59-66.
8. Воловик О.А. Особливості і сучасні проблеми економічного аналізу права / *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. №24. С. 589-595.
9. Савчин М.В. Економічний аналіз права та захист економічних і соціальних прав: Економічний аналіз права та захист економічних і соціальних прав. / *Філософія права і загальна теорія права*, 2021, №1. Ст. 103-133.
10. Гаврилюк О.О. "Економічний аналіз права" та "юрекономіка" (сутнісні, семантичні та методологічні аспекти). / *Форум Права*. 79(2). С. 142-151.
11. Krier J.E. Book Review: *Economic Analysis of Law* by Richard A. Posner. *Michigan Law Review*. 1974. Vol. 72. No. 8. P. 1697-1715.
12. Veljanovski C. The New Law-and-Economics. *Lloyds Bank Review*. 1982. P. 160-172.
13. Coase R.H. Law and Economics at Chicago. *Journal of Law and Economics*. 1996. Vol. 36. P. 103-115.
14. Calabresi G. The Costs of Accidents: A Legal and Economic Analysis. Yale University Press, 1970.
15. De Geest G. Economische analyse van contracten. Antwerpen: Maklu, 1994.
16. Kerkmeester H. Methodology: General. In: Bouckaert B., De Geest G. (eds.) *Encyclopedia of Law and Economics*. Vol. I. Edward Elgar, 2000.
17. Veljanovski C.G. Law and Economics in the Real World: Introduction to the New Law-and-Economics. *European Journal of Law and Economics*. 1982. Vol. 1. No. 1.